

VÁLLALATGAZDASÁGTANI

ALAPFOGALMAK (GAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI BSc)

(ÁR)BEVÉTEL (ÁB)	4
(BEFEKTETETT) TÁRGYI ESZKÖZÖK	5
ÁGAZAT	5
ÁLLANDÓ KÖLTSÉG (K_a)	3
AMORTIZÁCIÓ	5
ÁTLAGOS (FAJLAGOS) HOZAM	3
ÁTLAGOS (FAJLAGOS) JÖVEDELEM	3
ÁTLAGOS (FAJLAGOS) KÖLTSÉG	3
BERUHÁZÁS	5
BRUTTÓ JÖVEDELEM (BJ)	4
EROFORRÁS	2
ÉRTÉKCSÖKKENÉS	5
FAJLAGOS RÁFORDÍTÁS	2
FEDEZETI HOZZÁJÁRULÁS (FH)	4
FEDEZETI ÖSSZEG	4
FEDEZETI PONT	4
FORGÓESZKÖZÖK	5
FŐTERMÉK	6
HOZAM (H)	3
HOZAM ÁRA ($\hat{A}_H$)	3
IKERTERMÉK	6
INPUT	2
JÖVEDELMEZOSÉG	5
KÖLTSÉG	2
KÖLTSÉGSZINT (%)	5
KÖZVETETT KÖLTSÉG	3
KÖZVETLEN KÖLTSÉG	3
MELLÉKTERMÉK	6
MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET	6
MINIMÁLIS vagy KRITIKUS HOZAM (MÉRET)	4
NETTÓ JÖVEDELEM (NJ) vagy JÖVEDELEM (J)	5
OUTPUT	2
ÖNKÖLTSÉG	4
ÖSSZTERÜLET	6
RÁFORDÍTÁS	2
RÁFORDÍTÁS ÁRA ($\hat{A}_R$)	2
SZŰKÍTETT KÖLTSÉG	4
TERMÉK SZERKEZET	6
TERMELÉSI ÉRTÉK (TÉ)	4
TERMELÉSI SZERKEZET	6
TERMÓTERÜLET	6
ÜZEMÁG	5
VÁLTOZÓ KÖLTSÉG (K_v)	2
VETÉSSZERKEZET	6

ERŐFORRÁS = a termelés tényezői az erőforrások (pl. termőföld, műtrágya, munkaerő, gépek).

INPUT = tágabb értelemben bármi, ami a rendszer működése során a **környezetből a rendszerbe** kerül (pénz, anyag, energia, információ). Szorosabb értelemben input alatt **csak a rendszer számára** szükséges, **hasznos dolgokat** értjük. A hasznos inputoknak még szűkebb körét jelentik a **ráfordítások**.
Általában az inputok **anyag, energia és információ jellegűek** lehetnek.

OUTPUT = tárgyi jellegétől függetlenül bármi, ami a rendszer működése során, vagy annak befejezése után **a rendszerből a környezetbe kikerül**. Az outputok teljes köre tehát magába foglal olyan kibocsátásokat is, amelyek előállítása nem célja a rendszernek, de a működés hibái miatt, illetve a működés elkerülhetetlen velejárójaként létrejönnek (ún. externális hatások).

RÁFORDÍTÁS = a termelési folyamat során felhasznált, **naturális egységekben kifejezett** (műtrágya kg-ban, öntözővíz mm-ben, ill. m³-ben kifejezve, stb.) **olyan input, amelynek gazdasági értéke van**. (Hasznos, de döntéssel nem befolyásolható input nem tekinthető ráfordításnak, pl. csapadék, napfény.)

RÁFORDÍTÁS ÁRA ($\bar{A}_R$) = az egységnyi ráfordítás pénzben kifejezett értéke.

FAJLAGOS RÁFORDÍTÁS = egységnyi erőforrásra (pl. hektárra) jutó ráfordítás.

KÖLTSÉG = a gazdasági tevékenység (termelés és szolgáltatás) érdekében **felhasznált ráfordítások pénzben kifejezett összege**. A költségeket az inputok jellege és a termelési folyamatban betöltött szerepük, valamint a döntési problémától függően változó vagy állandó jellegük alapján különböző típusokba sorolják.

A költségek csoportosítása:

- Költségnem – tárgyi jelleg – szerint:
 - anyagköltség (alap-, segéd-, üzemanyagok, energia, forgóeszközök, felhasznált termények, növendék- és hízóállatok);
 - bérköltség (munkabér, munkadíj);
 - közteher (társadalombiztosítási járulék);
 - értékcsökkenési leírás (állóeszközök bruttó leltári értéke után elszámolt amortizáció);
 - segédüzemi költség (traktorüzem, kombájnüzem, fogat, öntözőüzem, szárítóüzem stb. költségei);
 - különféle egyéb költségek (rakodási-, raktározási költségek, fuvardíjak, kártérítések, bírságok, biztosítási díjak, adók, illetékek);
 - befejezetlen termelés értéke:
 - növénytermesztésben*: mezei leltár (őszi vetések, tavasziak alá végzett talajmunkák, trágyázás),
 - állattenyésztésben*: év eleji vehem, hízó és növendék állatok értéke
 - általános költségek:
 - főágazati általános költség,
 - gazdasági vagy központi irányítási költségek
- Termelési folyamatok – munkafolyamatok – műveletei szerint:
 - az egyes műveletek elvégzésénél felmerült költségek
- Elszámolhatóság – keletkezés helye – szerint:
 - közvetlen vagy közvetett
- Költségkihatás – hozamra gyakorolt hatás – szerint:
 - állandó vagy változó

VÁLTOZÓ KÖLTSÉG (K_v) = a termelés volumenével **változó költség**. A mezőgazdasági vállalati rendszerben, vagy annak egyes alrendszereiben (ágazataiban) adott időpontban döntéssel befolyásolható, módosítható elemek (erőforrás, termelési feltétel stb.) által okozott költség. **Csak akkor merül fel, ha termelés folyik**.

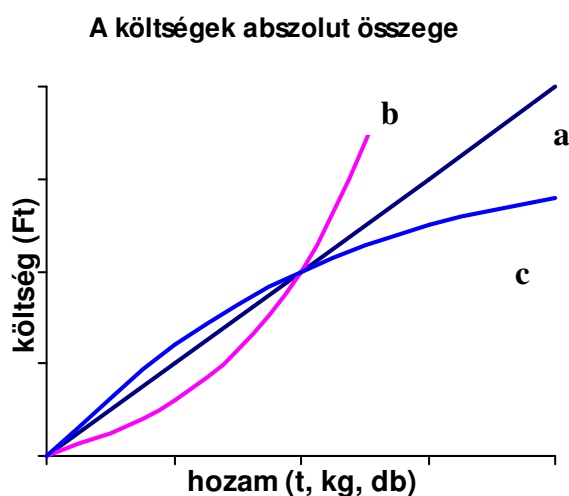
K_v lehet:

- (a) proporcionális = arányosan változó, pl. gépi munkával arányos kenő- és üzemanyag fogyasztás;
- (b) progresszív = növekvően változó, pl. műtrágya biológiai optimumon túli adagolása;
- (c) degresszív = csökkenően változó, pl. műtrágya biológiai optimum alatti adagolása, mert növeli a biológiai hatékonyságot. (*ld. ábra*)

ÁLLANDÓ KÖLTSÉG (K_a) = a termelés volumenével nem változó költség. A mezőgazdasági vállalati rendszerben vagy annak egyes alrendszeiben (ágazataiban) adott időpontban döntéssel nem befolyásolható (nem megszüntethető, nem módosítható) elemek – állandó vagy fix elemek –, által okozott költség. A termelési volumentől független, de csak egy meghatározott intervallumon belül tekinthető állandónak, mert nagysága időszakosan, lépcsőzetesen változik. **Akkor is felmerül, ha a termelés nem folyik.** Pl. amortizáció, bérleti díj, adminisztrációs költség, stb.

KÖZVETLEN KÖLTSÉG = az a költség, amelyről pontosan meghatározható, hogy mely termék előállítása érdekében, mikor és milyen mértékben merült fel. Általában – de nem szükségszerűen – az „anyag-jellegű” költségek tartoznak közéjük.

KÖZVETETT KÖLTSÉG = azon költségek, amelyekről jórészt tudni lehet, hogy együttesen mely termékek és szolgáltatások előállítása érdekében merültek fel, ugyanakkor az egyes termékek szintjén nem pontosan követhetők és mérhetők. Többnyire az ún. általános költségek sorolhatóak ide.

HOZAM (H) = a gazdasági tevékenység során előállított javak (termények, termékek, szolgáltatások) természetes mértékegységben kifejezett mennyisége. Olyan output, amelynek keletkezése megfelel a rendszer céljainak (szándékának), gazdasági értéke van, és amelyet hozamként figyelembe is vesznek.

(A mezőgazdasági vállalatoknál különösen az ún. melléktermékeknel fordul elő, hogy hozamként nem veszik számításba, még akkor sem, ha valamilyen módon hasznosítják is azokat, pl. trágya, leveles répafej.)

HOZAM ÁRA ($\hat{A}_H$) = egységnyi hozam pénzben kifejezett értéke (értékesítési egységár).

ÁTLAGOS (FAJLAGOS) HOZAM = az egységnyi ráfordításra jutó hozam.

$$\hat{A}_H = \frac{H}{R}$$

ÁTLAGOS (FAJLAGOS) JÖVEDELEM = az egységnyi hozamra jutó jövedelem.

$$\hat{A}_J = \frac{J}{H}$$

$$\hat{A}_J = \text{értékesítési egységár } (\hat{A}_H) - \text{Önköltség}$$

ÁTLAGOS (FAJLAGOS) KÖLTSÉG = az egységnyi hozamra, vagy termelési egységre jutó költség.

$$\hat{A}_K = \frac{K}{H}$$

ÖNKÖLTSÉG = adott költségszerkezet mellett az egy termék előállítására (hozamegységre) jutó költség.

$$\text{Önköltség} = K_0 / H$$

(ÁR)BEVÉTEL (ÁB) = a gazdasági rendszer által a külső környezetében működő más gazdasági, vagy nem gazdasági rendszerektől kapott pénzösszeg. **Realizált termelési érték.**

TERMELÉSI ÉRTÉK (TÉ) = a hozam pénzben kifejezett értéke.

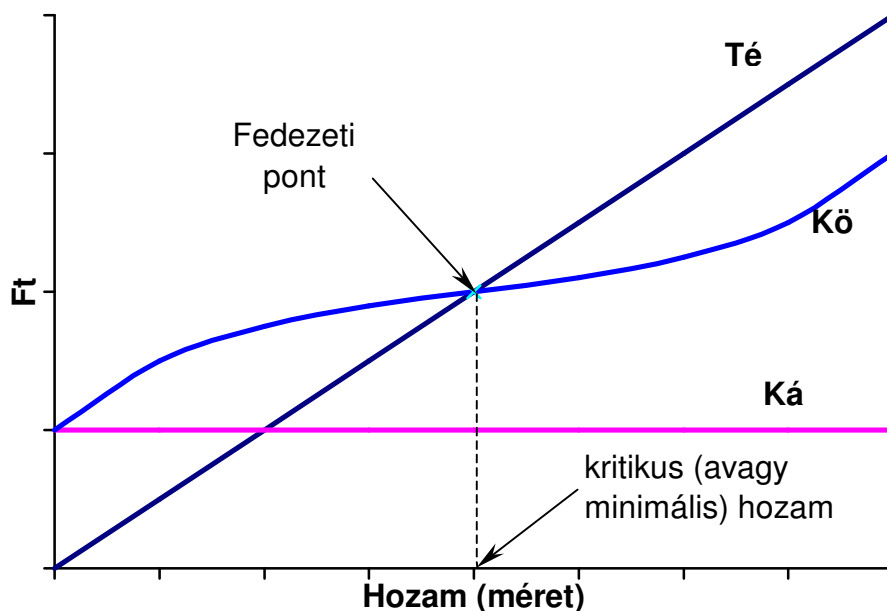
$$TÉ = H \times \hat{A}_H$$

FEDEZETI HOZZÁJÁRULÁS (FH) = a termelési érték és változó költség különbsége. Az állandó költségek térítésére felhasználható, ill. fedezeteként szolgáló pénzösszeg.

$$FH = TÉ - K_v$$

FEDEZETI PONT = az a pont, ahol a termelési érték (TÉ) egyenlő a termelési összköltséggel (K_0). (ld. ábra)

Költségfedezeti diagram.

FEDEZETI ÖSSZEG = a termelési értéknek, illetve az értékesítés árbevételének és a szűkített költségnek a különbsége. (A szűkített költség nem tartalmazza a központi irányítás költségeit, a gazdasági általános költséget).

$$\text{Fedezeti összeg (FÖ)} = TÉ - \text{szűkített költség}$$

SZŰKÍTETT KÖLTSÉG = közvetlen költség + (fő)ágazati általános költség.

MINIMÁLIS vagy KRITIKUS HOZAM (MÉRET) = a fedezeti pont eléréséhez szükséges hozamszint (méret).

BRUTTÓ JÖVEDELEM (BJ) = a nettó jövedelem (NJ) és a munkabérek (MB), illetve bér jellegű juttatások összege. Csak elemzési célokat szolgál, döntési kritériumként közvetlenül nem alkalmazható.

$$BJ = NJ + MB$$

NETTÓ JÖVEDELEM (NJ) vagy JÖVEDELEM (J) = a termelési értéknek (TÉ) az összköltséget ($K_0=K_v+K_a$) meghaladó része.

$$NJ = TÉ - K_0$$

Ha a fedezeti hozzájárulás (FH) összege túllépi az állandó költségek nagyságát, akkor jövedelem keletkezik.

$$NJ = FH - K_a$$

JÖVEDELMEZŐSÉG = viszonyított jövedelem. Megmutatja, hogy a jövedelem az elérése érdekében hozott gazdasági áldozat hány százalékát teszi ki. (Viszonyszám.)

$$\text{Jövedelmezőség} = \frac{\text{Eredmény}}{\text{Vetítési alap}} \times 100 (\%)$$

- **Eszközarányos jövedelmezőség (%)**: (Nettó jövedelem / összes eszköz érték) x 100
- **Árbevétel-arányos jöved. (%)**: (Nettó jövedelem / összes árbevétel) x 100
- **Költségarányos jövedelmezőség (%)**: (Nettó jövedelem / összes költség) x 100
- **Termelési érték arányos jöved. (%)**: (Nettó jövedelem / összes termelési érték) x 100
- **KÖLTSÉGSZINT (%)** = jövedelmezőségi ráta. Az egységnyi termelési értékre jutó költséghányadot mutatja meg.

$$\text{Költségszint} (\%) = (K_0 / TÉ) \times 100$$

AMORTIZÁCIÓ = fizikai, erkölcsi kopás (ld. értékcsökkenés).

ÉRTÉKCSÖKKENÉS = a befektetett eszközök (immateriális javak, tárgyi eszközök) **elhasználódásának** (avulásának) **pénzben kifejezett összege**. Leírása (költségként való elszámolása) történhet: **teljesítményarányosan**, illetve (naptári) **időarányosan** (lineáris, degresszív, progresszív).

FORGÓESZKÖZÖK = azon erőforrások, amelyek **nem tartósan, 1 évnél rövidebb ideig** szolgálják a vállalkozási tevékenységet. Általában **egyetlen termelési folyamatban** vesznek részt, miközben eredeti megjelenési formájukat elvesztik, az új termék részévé válnak.

- Készletek** (*vásárolt készletek*: anyagok, áruk; *saját termelésű készletek*: befejezetlen termelés (pl. mezei leltár) és félkész termékek, késztermékek, növedék-, hízó- és egyéb állatok)
- Követelések, értékpapírok** (rövid lejáratú), **pénzeszközök**

(BEFEKTETETT) TÁRGYI ESZKÖZÖK = olyan erőforrások, amelyek **tárgyi jellegüket** megtartva **több termelési folyamatban** termelőképeségükkel (kapacitásukkal) vesznek részt. *Számviteli értelemben*: olyan eszközök, amelyek **tartósan, 1 évnél hosszabb ideig**, közvetlen vagy közvetett módon szolgálják a vállalkozás tevékenységét (immateriális javak, tárgyi eszközök, befektetett pü.-i eszközök). **Értékük fokozatosan megy át** az új termék értékébe.

- Ingatlanok és a kapcsolódó vagyoni értékű jogok**
- Műszaki berendezések, gépek, járművek** (tevékenységet közvetlenül szolgálók)
- Egyéb berendezések, felszerelések** (tevékenységet közvetve szolgálók)
- Tenyészállatok** (hasznos élettartamuk éven belüli is lehet)
- Beruházások** (üzembe nem helyezett tárgyi eszköz, pl. termőre nem fordult ültetvény)

BERUHÁZÁS = üzemgazdasági szempontból a **tartósan használt tárgyi eszközök beszerzésére, létesítésére irányuló műszaki-gazdasági tevékenység**. Lehet használt/új eszköz megszerzése, új termelő/szolgáltató tárgyi eszköz létesítése, vagy meglévőnek kapacitásbővítő megújítása. Földterület/ingatlan vásárlása, ültetvénytelepítés, valamint a meliorációs beavatkozások többsége szintén beruházásnak tekintendők.

ÜZEMÁG = a mezőgazdasági üzem (és vállalat) gazdálkodási rendszerének egy eleme. **Meghatározott technológiával, adott főtermék előállítására irányuló tevékenység**.

ÁGAZAT = a mezőgazdasági vállalkozásban az ágazat a **hasonló** terméket hasonló technológiával előállító, illetve a biológiaiilag összekapcsolódó **üzemágak együttese, közösen szervezhető egysége**. (Előbbi gyakori a növénytermesztésben, pl. kalászosgabona-ágazat, utóbbi általánosabb az állattenyésztésben, pl. szarvasmarha-ágazat.)

TERMELÉSI SZERKEZET = a vállalat ágazatai, a közöttük lévő kapcsolatok és kölcsönhatások rendszere. A mezőgazdaságban a termelési szerkezet a gazdasági tevékenységek viszonyát, az előállított és értékesítésre szánt termékek és szolgáltatások választékát, egymáshoz viszonyított arányát fejezi ki. (Mit? Mennyit?)

TERMÉK SZERKEZET = a vállalat által kibocsátott termékek és szolgáltatások rendszere.

VETÉSSZERKEZET = a szántóföldön termesztett növények területét és arányát (%) fejezi ki. (ld. szántó művelési ág)

FŐTERMÉK = a termelés célja, amelynek érdekében a termelés történik (pl. tej, lucernaszéna, őszi búza).

IKERTERMÉK = a főtermék előállítása mellett keletkező, más használati tulajdonságokkal rendelkező, de azzal (közel) egyenértékű produktum (pl. született borjú, lucernamag) $\approx$ társtermék.

MELLÉKTERMÉK = a főtermék előállítása mellett keletkező, más termelési folyamatokban hasznosítható, de viszonylag kis értékű termék (pl. szalma, kukoricaszár, istállótrágya).

MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET = a szántó, kert, gyümölcsös, szőlő és gyepek művelési ágak által közösen alkotott terület (mezőgazdaságilag művelt terület).

TERMŐTERÜLET = mezőgazdaságilag művelt terület + erdő, nádas, halastó.

ÖSSZTERÜLET = termőterület + mezőgazdasági művelés alól kivont terület.

Szerkesztette: Dr. Arutyunjan Alex és Dr. Kacz Károly 4.1 ver.

Felhasznált irodalom:

- Dr. Szakál Ferenc, "Vállalatgazdaságtan I.", egyetemi jegyzet, GATE, 1995.
- Dr. Szakál Ferenc, "Vállalatgazdaságtan I.", kézirat, GATE, 1998.
- Dr. Szakál Ferenc, "Gazdasági rendszerelmélet", egyetemi jegyzet, GATE, 1993.
- Dr. Illés B. Csaba – Dr. Vámosi Istvánné, gyakorlati füzetek, GATE, 1993.
- Dr. Tóth Pál, Számvitel és pénzgazdálkodás, Mezőgazda Kiadó, 1993.
- Dr. Magda Sándor (szerk.), a mezőgazdasági vállalkozások szervezése és ökonómiája I., Szaktudás Kiadó Ház, 2003.